

УДК 657.6

НАЗАРОВА Каріна, к. е. н., доцент кафедри фінансового аналізу
і контролю КНТЕУ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ

Розглянуто актуальність внутрішнього аудиту, необхідність його запровадження на середніх та великих підприємствах. Проаналізовано сутність внутрішнього аудиту, його місце та роль у системі фінансового контролю підприємства. Результати дослідження дозволяють стверджувати, що лише зовнішній, незалежний аудит не може задовольнити всі економічні та консалтингові потреби власника підприємства.

Ключові слова: аудиторська діяльність, внутрішній аудит, зовнішній аудит, внутрішній контроль, фінансова звітність, обліковий контроль.

Сучасний етап розвитку ринкових відносин в Україні характеризується інтеграцією до європейського та світового ринків, зростанням кількості внутрішніх і зовнішніх інвесторів, які потребують максимально об'єктивної, неупередженої інформації щодо фінансово-майнового стану суб'єктів господарювання, фінансової стабільності, перспектив розвитку тощо.

Дослідженню різноманітних аспектів внутрішнього аудиту присвячено праці провідних вчених, зокрема слід відзначити таких науковців, як В. Рудницький, О. Редько, В. Пантелеев, М. Корінько, В. Немченко, В. Хомутенко, А. Хомутенко, О. Кіреєв, О. Любунь, М. Кравець, С. Бардаш, В. Андреев, С. Жминько [1–8] та ін.

Внутрішній аудит є важливою ланкою системи ефективного господарювання на великих і середніх підприємствах. Його роль у взаємовідносинах суб'єкта господарювання та власників підприємства постійно зростає. Отже, висвітлення сучасних тенденцій трансформації внутрішнього аудиту не втрачає своєї актуальності. Метою статті є аналіз сутності внутрішнього аудиту, його місця і ролі у системі фінансового контролю підприємства.

Розвиток внутрішнього аудиту в Україні розпочався з банківського сектору [5]. Основою реформування став зарубіжний досвід. Підприємства ж інших галузей, що намагаються відповідати міжнародним стандартам, не мають достатньої практики ефективного внутрішнього аудиту.

Поняття "внутрішній контроль" та "внутрішній аудит" мають спільне історичне та методологічне коріння, однак на сучасному етапі є різними дефініціями. Міжнародна організація вищих контролюючих органів (INTOSAI) видала Рекомендації зі стандартів внутрішнього контролю, в яких досить точно описана сутність внутрішнього контролю.

Поняття "внутрішній аудит" і "внутрішній контроль", їх спільні риси і відмінності розглядаються українськими науковцями з початку 90-х років минулого століття – з моменту запровадження поняття "аудит", яке було вперше визначено в законі України "Про аудиторську діяльність" [9]. На підприємствах, які поетапно укрупнюються та намагаються розвивати власну мережу, однією з важливих функцій є внутрішній аудит та оптимізація сплати податків і зборів. Внутрішньому аудиторіві ще до початку перевірки необхідно ґрунтовно перевірити облікову політику підприємства, щоб оцінити зміст та структуру оподаткування, беручи до уваги особливості галузі, в якій працює підприємство. Необхідно встановити порядок ведення податкового обліку окремих господарських операцій та об'єктів оподаткування.

Внутрішній контроль представляє собою такий інструмент управління, який використовується для забезпечення достатньої впевненості в тому, що цілі, поставлені перед керівництвом, досягаються. Часто внутрішній контроль також плутають з внутрішнім аудитом.

В історичному аспекті, внутрішній аудит – це значно "молодший" вид діяльності, ніж зовнішній: із появою у ХХ ст. акціонерних товариств з обмеженою відповідальністю виникла посада аудитора, призначеного акціонерами. Особлива увага при цьому приділялась якості звітів, підготовлених призначеними акціонерами аудиторами. Упродовж минулого сторіччя зовнішній аудит стає обов'язковим за законом, і при цьому основна увага приділяється забезпеченню якості фінансової звітності. У цей же період з'являється й внутрішній аудит, завдання якого полягало в забезпеченні фінансового звітування і дисципліни.

У ринкових умовах усі економічні концепції формуються навколо власника та його інтересів. В економічно розвинених країнах необхідність існування внутрішнього аудиту не потребує доведення. У вищих навчальних закладах Росії вже багато років викладають дисципліну "Внутрішній аудит", оскільки цей вид аудиту довів свою ефективність.

Навколо поняття "внутрішній аудит" точаться дискусії аналогічно до тих, що відбувались на початку 90-х років минулого сторіччя навколо поняття "аудит" взагалі (зовнішній незалежний). Необхідно зважати на особливості генезису аудиту в США, Великій Британії, інших європейських і пострадянських країнах, зокрема в Україні.

Внутрішній аудит представляє собою діяльність з незалежного, об'єктивного засвідчення та надання рекомендацій, що допомагає організації в удосконаленні своєї діяльності, досягненні поставлених цілей шляхом застосування систематичних і регламентованих підходів до оцінки та підвищення ефективності процесів управління ризиками, контролю та корпоративного управління. Таким чином, внутрішній аудит є одним зі способів контролю за правомірністю та ефективністю діяльності всіх підрозділів підприємства.

В Україні провідні компанії вже багато років вдало використовують результати внутрішнього аудиту для коригування управлінських рішень власника. Податковий кодекс України розставляє економічні акценти в державі: вплив підприємств великого і середнього бізнесу збільшується, в результаті чого відповідним чином загострюється конкурентна боротьба між ними [10]. Зрозуміло, що в таких умовах видозмінюється та суттєво відчувається роль внутрішнього аудиту. Однак, незважаючи на переваги, внутрішній аудит повинен довести власнику свою необхідність та економічну доцільність на конкретному підприємстві.

Із розширенням повноважень і набуттям досвіду господарювання власником (керівником) на підприємствах дедалі частіше зустрічаються відділи внутрішнього аудиту. Такий структурний підрозділ об'єднує у своєму складі досвідчених бухгалтерів, які за затвердженим керівником планом узгоджено з головним бухгалтером здійснюють бухгалтерський контроль (внутрішній аудит) достовірності обліку та звітності, їх повноти та відповідності чинному законодавству, встановленим нормативам і стандартам. Потреба у внутрішньому аудиті зумовлена також тим, що верхня ланка управління не здійснює безпосереднього контролю повсякденної діяльності структурних підрозділів підприємства, у зв'язку з чим вона відчуває потребу в інформації, що формується на більш низькому рівні. Менеджери не мають достатньо часу, щоб перевірити виконання вказівок і часто не можуть своєчасно виявити приховані недоліки та відхилення.

Якщо для комерційних банків України внутрішній аудит вже більше десятиліття є звичним явищем, яке постійно вдосконалюється, законодавчо регулюється і контролюється державою (через важелі Національного банку України), то для інших галузей національної економіки в основному функціонує система внутрішнього контролю. Однак для широкого кола користувачів інформації (власників, керівництва, кредиторів, держави, контрагентів, інвесторів тощо) все більшою стає потреба у результатах незалежної (зовнішньої) перевірки та оцінки.

Останні економічні події в Україні (зокрема, ухвалення Податкового кодексу), а також загальносвітові тенденції підвищують роль та значення такого виду аудиту, як внутрішній. На жаль, закон України про аудиторську діяльність не враховує ніякої іншої класифікаційної ознаки видів аудиту, крім його обов'язковості: аудит може бути або обов'язковим, або ініціативним (добровільним) [9]. Іноді фахівці з внутрішнього аудиту можуть залучатись як експерти або спеціалісти при виникненні розбіжностей між різними рівнями управління на підприємстві. Вони можуть за розпорядженням керівництва спостерігати за доцільністю та ефективністю окремих операцій, правильністю відображення їх у системі обліку та звітності, надання інформації менеджерам.

Потреба у створенні внутрішнього аудиту в Україні виникає на великих підприємствах з різними видами діяльності, зі складною розгалуженою структурою і великою кількістю територіально віддалених філій, дочірніх і підпорядкованих підприємств.

У Міжнародному стандарті аудиту 610 "Розгляд роботи внутрішнього аудиту" термін "внутрішній аудит" визначає як оцінювальну діяльність служби, створеної суб'єктом господарювання [11]. До функцій внутрішнього аудиту належать перевірка, оцінювання, моніторинг відповідності та функціонування систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю.

Обсяг і мета внутрішнього аудиту змінюються і залежать від розміру, структури суб'єкта господарювання, вимог управлінського персоналу. Внутрішній аудит складається з одного чи кількох елементів:

- огляд систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю (внутрішній аудит, як правило, передбачає конкретну відповідальність за перевірку цих систем і моніторинг їх функціонування, а також надання рекомендацій для їх удосконалення);
- перевірка фінансової та господарської інформації;
- перевірка економічності та продуктивності діяльності, зокрема нефінансові заходи контролю суб'єкта господарювання;
- перевірка дотримання законів, нормативних актів та інших вимог, а також політики, директив управлінського персоналу та інших внутрішніх вимог.

Внутрішній аудитор повинен зважати на те, що будь-які корективи чи коригування облікової політики можуть здійснюватись лише в результаті зміни чинного законодавства або ж методів податкового обліку (що має бути зазначено в наказі про облікову політику підприємства). І, відповідно, якщо такі зміни відбулися, то в новому вигляді облікова політика повинна застосовуватись лише з початку нового податкового періоду. Щоб переконатись у тому, що бухгалтерія

дотримується затвердженої наказом керівництва облікової політики, відділу внутрішнього аудиту необхідно проводити ретельний контроль за процесом нарахування та сплати податків і зборів. Вітчизняні науковці, керуючись світовим досвідом, розробили власні підходи щодо взаємозв'язку внутрішнього аудиту та контролю, але не дійшли згоди в питаннях підпорядкованості зазначених понять. У результаті сформувалось декілька підходів.

Внутрішній аудит аналізує фінансово-господарську діяльність, виявляє ризиковані операції та застерігає від потенційного банкрутства, допомагає використовувати ной-хау для збільшення прибутку та ефективності новітніх технологій, вживає заходи, що сприяють підвищенню рентабельності підприємства. На промислових підприємствах внутрішній аудит одночасно здійснює технічний нагляд за виробничим процесом і якістю продукції [4; 5].

Вимоги до внутрішнього аудиту у банківській сфері чітко регламентовані. Внутрішній аудит здійснюється на попередній стадії виконання комерційної, технологічної або фінансової угоди, як у процесі її проходження, так і після її завершення. Він дає експертну науково обґрунтовану оцінку фінансово-господарської діяльності на підприємстві [3].

Якщо досліджувати внутрішній аудит у цілому, то на сьогодні його підгрунття та понятійний апарат не врегульовані. Основними можна вважати такі визначення внутрішнього аудиту:

- оцінювальна діяльність служби, створеної суб'єктом господарювання [7, МСА 610];
- діяльність з оцінювання, організована в межах суб'єкта господарювання, яку виконує окремий його відділ чи окрема особа. Функції внутрішнього аудиту охоплюють перевірку, оцінювання та моніторинг адекватності й ефективності функціонування систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю [8].
- незалежне об'єктивне підтвердження та консультування, зроблені для підвищення ефективності та поліпшення діяльності підприємства тощо.

Аналізуючи останні тенденції внутрішнього аудиту, необхідно зауважити, що його ефективність значно підвищується завдяки сучасним інформаційним технологіям. Він може використовувати не лише первинні внутрішні документи підприємства, а й порівнювати стратегічні для організації показники з середніми, найкращими, найнижчими показниками по галузі, а також з показниками окремих (важливих) конкурентів. Оприлюднення конкурентом фінансової звітності підвищує ефективність внутрішнього аудиту.

Найбільш впливовою професійною організацією упродовж 70 років залишається Інститут внутрішніх аудиторів США, заснований ще

у 1941 р. невеликою групою однодумців. На сьогодні Інститут є міжнародною професійною асоціацією, яка об'єднує понад 110 тис. осіб більше ніж із 150 країн світу. Всеукраїнський Інститут внутрішніх аудиторів (ВІВА) було засновано у 2001 р. Його членами є представники українських компаній різних галузей економіки, банків, підприємств зв'язку, консалтингових та аудиторських фірм, страхових компаній тощо.

Ефективне впровадження внутрішнього аудиту можливе лише за умови стандартизації. Свої стандарти мають такі контролюючі органи, як Рахункова палата України, Контрольно-ревізійна служба тощо. Стандартизація всіх напрямів економіки – нормальна практика в цивілізованих країнах. Вона надає єдину термінологію, дозволяє уникати протиріч і, взагалі, визначає єдину логіку в певному фінансово-господарському процесі. В Україні немає єдиного, загальноприйнятого закону, де йдеться про контроль і аудит, а кожний контролюючий орган намагається визначити свою термінологію, стандарти і процедури їх здійснення.

Розвиток будь-якого виду аудиту здійснюється під впливом, з одного боку, держави, а з іншого – діяльності професійних організацій, які обстоюють інтереси конкретних аудиторів. В Україні функціонують такі професійні організації, як Аудиторська палата України, Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, Асоціація бухгалтерів і аудиторів України, Ліга банківських аудиторів, Гільдія внутрішніх аудиторів, має своє представництво Інститут внутрішніх аудиторів (Всеукраїнський інститут внутрішніх аудиторів).

Інститут розробив та активно пропагує "Міжнародні професійні стандарти внутрішнього аудиту" та "Кодекс етики внутрішнього аудитора", мета яких – впровадження та підтримання високих професійних та етичних стандартів серед членів Інституту та всіх внутрішніх аудиторів. Інститут внутрішніх аудиторів США видав Стандарти професійної практики внутрішнього аудиту, а 1 січня 2002 р. затвердив нову редакцію зі змінами та доповненнями.

У стандартах визначено такі завдання:

- встановлення основних принципів практики внутрішнього аудиту;
- визначення концептуальної бази, що є основою широкого спектра послуг у сфері внутрішнього аудиту;
- створення основи для оцінки діяльності внутрішнього аудиту;
- сприяння удосконаленню систем і процедур всередині підприємства.

Стандарти професійної практики внутрішнього аудиту складаються зі Стандартів якісних характеристик, Стандартів діяльності та Стандартів практичного застосування. Вони придатні для викорис-

тання всіма суб'єктами господарювання, мають характер рекомендацій, змінюються та доповнюються у зв'язку зі змінами в економічному середовищі підприємств, тобто під впливом факторів макроекономічного характеру. Стандарти якісних характеристик та Стандарти діяльності існують у єдиному варіанті, а Стандарти практичного застосування можуть бути в кількох різних варіантах – окремий варіант для кожного виду аудиторської діяльності.

Необхідно усвідомлювати, що внутрішній аудитор не лише здійснює ґрунтовне тестування систем обліку та внутрішнього контролю, він також вивчає рівень кваліфікації кадрів, їх відповідність посаді. Після проведеного дослідження аудитор надає рекомендації для розробки більш ефективної системи добору кадрів. Ретельність та виважений підхід до цього процесу безпосередньо впливають на подальший виробничий процес господарюючого суб'єкта, організацію його роботи, ефективність роботи в цілому та підрозділів зокрема.

Таким чином, до об'єктів внутрішнього аудиту належать: матеріальні, трудові та фінансові ресурси; джерела цих ресурсів; господарські процеси; економічні результати господарської діяльності; організаційні форми та методи управління тощо.

Об'єктами внутрішнього аудиту можуть бути [4]:

- організація та ведення бухгалтерського обліку;
- достовірність складання і надання звітності;
- стан використання і збереження майна;
- забезпеченість фірми власними коштами;
- фінансова стійкість підприємства;
- платоспроможність;
- система управління підприємством;
- якість роботи економічних і технічних служб;
- оподаткування і виконавча дисципліна;
- планування і стан внутрішньогосподарського контролю;
- нормування і стимулювання;
- організація і технологія виробництва;
- процеси господарської діяльності;
- проектно-кошторисна документація тощо.

Отже, на сьогодні в Україні стандартизується облік, фінансова звітність, незалежний (зовнішній) аудит, внутрішній аудит. Реструктуризація організаційних форм суб'єктів господарювання вимагає адекватних змін у системі їх організації, які б підвищували в цілому ефективність управління підприємствами. Це значною мірою стає можливим завдяки внутрішньому аудиту. Ефективне управління середнім та великим бізнесом можливе в разі гармонійного поєднання внутрішнього та зовнішнього аудиту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рудницький В. С. Внутрішній аудит: методологія, організація / В. С. Рудницький. — Тернопіль : Економічна думка, 2000. — 104 с.
2. Практичний курс внутрішнього аудиту / [В. В. Немченко, В. П. Хомутенко, А. В. Хомутенко]. — К. : Центр навч. л-ри, 2008. — 240 с.
3. Редько О. Вітчизняний аудит. Вибір вектора розвитку / О. Редько // Бух. облік і аудит. — 2003. — № 6. — С. 51–53.
4. Пантелєєв В. П. Внутрішній аудит : навч. посіб. / В. П. Пантелєєв, М. Д. Корінко; за ред. В. О. Шевчука ; Держ. акад. стат., обліку та аудиту Держ. ком. стат. України. — К., 2006. — 247 с.
5. Внутрішній аудит у банку : навч. посіб. / О. І. Кіреєв, О. С. Любунь, М. П. Кравець та ін. — К. : Центр навч. л-ри, 2006. — 220 с.
6. Бардаш С. В. Економічний контроль в Україні: системний підхід : монографія / С. В. Бардаш. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. — 656 с.
7. Андреев В. Д. Внутренний аудит : учеб. пособие / В. Д. Андреев. — М. : Финансы и статистика, 2003. — 464 с.
8. Жминько С. И. Внутренний аудит / С. И. Жминько, О. И. Швырева, М. Ф. Сафонова. — Ростов н/Д : Феникс, 2008. — 316 с.
9. Про аудиторську діяльність : Закон України, затв. постановою Верховної Ради України від 22 квіт. 1993 р. зі змін. і допов. // Відом. Верховної Ради України. — 1993. — № 23.
10. Податковий кодекс України : затв. постановою Верховної Ради України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI // Голос України. — 2010. — 4 груд. (№ 229).
11. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики. — К. : ТОВ "ІАМЦ АУ "СТАТУС", 2004. — 1028 с.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2011.

Назарова К. Современные тенденции трансформации внутреннего аудита.

Рассмотрена актуальность внутреннего аудита, необходимость его внедрения на средних и больших предприятиях. Проанализирована сущность внутреннего аудита, его место и роль в системе финансового контроля. Результаты исследования позволяют утверждать, что только внешний, независимый аудит не может удовлетворить все экономические и консалтинговые потребности собственника предприятия.

Nazarova K. Modern transformation trends of internal audit. We consider the relevance of internal audit, necessity of its implementation for medium and large enterprises. The nature of internal audit, its role and place in a system of financial control are analyzed. Results of the study allow asserting that only an external, independent audit can not meet all the economic and consulting needs of the owner company.